

УДК 021.7
ББК Ч 73р7

**Respublika şəhər MKS-nin kadr resursları
(Gəncə, Mingəçevir və Sumqayıt şəhər MKS-nin
müqayisəli statistik analizi)**

V.V.Həsənova
valide_a@yahoo.com

Xülasə: *Məqalədə Gəncə, Mingəçevir, Sumqayıt şəhər MKS-nin kadr resursları onların təhsil səviyyələri və yaş hədləri araşdırılmışdır.*

Açar sözlər: *Gəncə, Mingəçevir, Sumqayıt, MKS, kadr, kitabxanaçı*

Ключевые слова: *Гянджа, Мингечаур, Сумгаит, ЦБС, кадръы, библиотекаръ*

Key words: *Ganja, Mingachevir, Sumgait, CLS, human resource, librarian*

Azərbaycan Respublikası öz müstəqilliyini yenidən bərpa etdikdən sonra bir çox sosial, iqtisadi sferalarda olduğu kimi elm sahəsində də, həmçinin kitabxanaşünaslıq elmində də milli zəmində bir çox müsbət mənada yeniliklər həyata keçirildi və təsadüfi deyil ki, kitabxanaşünas alimlər 1993-1999-cu illəri Azərbaycan kitabxanaçılıq tarixi üçün mübarizəli illər hesab etmişdirlər [2, s.83]. Kitabxanaların özəlləşdirilməsi haqqında məsələnin meydana çıxması, 1996-cı ildə Azərbaycan Nazirlər Kabinetinin “Kitabxana işi haqqında” qərar [2, s.83] qəbul etməsi və nəhayət 1998-ci ildə “Kitabxana işi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu”nun [2, s.245] qəbul edilməsi kitabxanaçılıq sahəsində mühüm nəticələrin əldə edilməsinə səbəb oldu. Bu qanun kitabxana işi sahəsində dövlət siyasətinin əsas prinsiplərini, kitabxana sisteminin ümumi əsaslarını, kitabxanaların fondlarının formalaşdırılması, komplektləşdirilməsi, maliyyələşdirilməsi, mühafizəsi, istifadə edilməsi, istifadəçilərin hüquq və vəzifələri, beynəlxalq əməkdaşlığı və digər məqamları özündə ehtiva etmişdir.

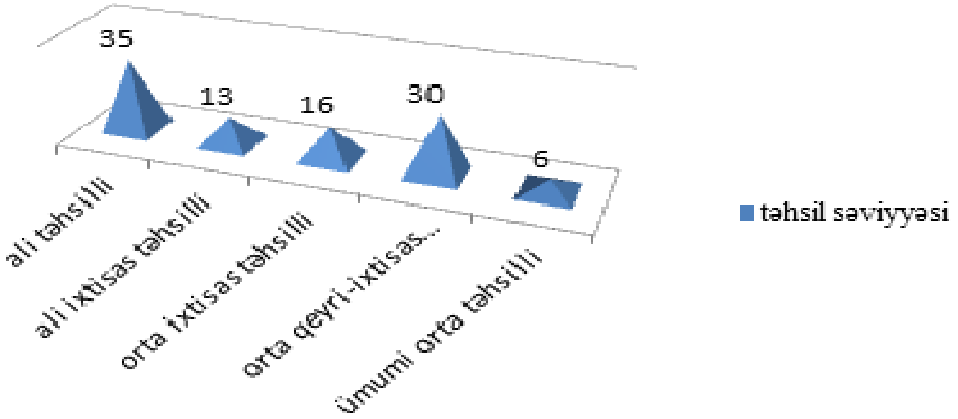
Azərbaycan kitabxanaçılığına dair qanun bu elmi fəaliyyət sahəsinə aid müddəaları altı fəsil daxilində 34 maddədə qərarlaşdırılmışdır. Qanunda kitabxanaların kadr təminatı ilə əlaqədar olaraq qeyd edilir ki, “kitabxanaların kadr təminatında müvafiq peşə-ixtisas təhsili olan şəxslərə üstünlük verilir. Müstəs-

na hallarda müvafiq peşə-ixtisas təhsili olmayan, ancaq yüksək təcrübəyə və kitabxanada çoxillik iş stajına malik olan mütəxəssislər də kitabxanada işləyə bilirlər” [3,s. 51.]. Lakin dünya təcrübəsində lider kitabxana hesab edilən Konqres Kitabxanasında “kitabxanaçı-bibliograf ixtisası ilə bağlı vəzifələrə yalnız bu sahə üzrə diplomu olan mütəxəssislər qəbul edirlər” [7].

Ölkəmizdə kitabxanaların kadr təminatında daha dəqiq qaydaların qoyulmasına ehtiyac vardır. Əslində kitabxana sektorunun inkişafına maneə olan və kitabxanaların asılı olduğu səbəblər mövcuddur ki, bu səbəblər sosial, təhsil və iqtisadi fəaliyyətlərlə zəncirvari şəkildə bağlıdır. Buna sadə misal göstərək. Region MKS-də kadr təminatına nəzər saldıqda böyük əksəriyyətin ümumi orta təhsilli şəxslərin hesabına həyata keçirildiyini görürük. Bu sırada orta qeyri-ixtisas təhsilli kadrlar da mühüm mövqeyə malikdir. Kitabxanaların bu kadrlardan istifadə etməsinin başlıca səbəbi regionlarda nəinki ali ixtisas, ümumiyyətlə ali qeyri-ixtisas təhsilli kadrların olmaması, yaxud ali təhsilli kadrların bu sahəyə marağının olmamasıdır. Regionlarda kitabxana sahəsində kadr boşluğunu ali təhsilli kadrlarla da təmin etmək olardı. Lakin bu da məlumdur və bir problemdir ki, regionlarda ali təhsilli kadr defisitliyi var. Başlıca səbəblərdən biri kitabxana peşəsində əməkhaqqının gündəlik sosial-iqtisadi tələblərə cavab verməməsidir. Belə olduğu təqdirdə ali təhsilli kadrlar maddi təminatı daha prestijli sahələrə meyil edirlər. Buna yol açan digər məsələ müxtəlif peşə-kadr təminatında ixtisas biliklərinin ön planda tutulmamasıdır. Bunların kökündə yalnız iqtisadi məsələlər durmur. Təhsil sistemində mövcud problemlər də vacib amildir. Məsələn, Daşkəsən rayon MKS-də 105 nəfər əməkdaş fəaliyyət göstərir və onlardan yalnız 2 nəfər ali ixtisas, 3 nəfər orta təhsillidir. Yəni ümumilikdə 105 nəfərdən cəmi 2 nəfər ali təhsil diplomuna malikdir. Digər bir nəfər orta ixtisas, iki nəfər isə orta qeyri-ixtisas təhsillidir. Bir MKS-də 105 işçidən 100 nəfəri ümumi orta təhsillidir. Yaxud digər bir misal. Aparılan araşdırma və təhlillər göstərir ki, ixtisas təhsilli kadrların çoxluq təşkil etdiyi MKS-də ixtisaslı kadrlar bütün filiallar üzrə təxminən eyni bölünmüşdür. Lakin ixtisas təhsilli kadrların az sayda olduğu MKS-də ali, yaxud orta ixtisas təhsilli işçilər daha çox mərkəzi kitabxanalarda cəmlənmişdir. Filiallarda isə ümumi orta, yaxud orta qeyri-ixtisas təhsilli kadrlar üstünlük təşkil etməkdədir. Bu hal bölgələrdə daha çox müşahidə edilir. Bunun da əsas səbəbi ərazi və əhalinin savadlılıq səviyyəsindən irəli gəlməkdədir. Filiallarda ümumi orta, yaxud orta qeyri-ixtisas təhsilli kadrların üstünlük təşkil etməsinin başlıca səbəblərindən biri kitabxanalarda kadr potensialının yerli əhalinin hesabına təmin edilməsidir. Şəhər MKS-də isə fikrimizcə vəziyyət nisbətən fərqlidir. Müqayisə üçün bir neçə mühüm, aparıcı region hesab edilən Gəncə, Mingəçevir və Sumqayıt MKS-ni təhlil etdik. Onlardan biri də **Gəncə şəhər MKS**-dir. Şəhər MKS-nə mərkəzi

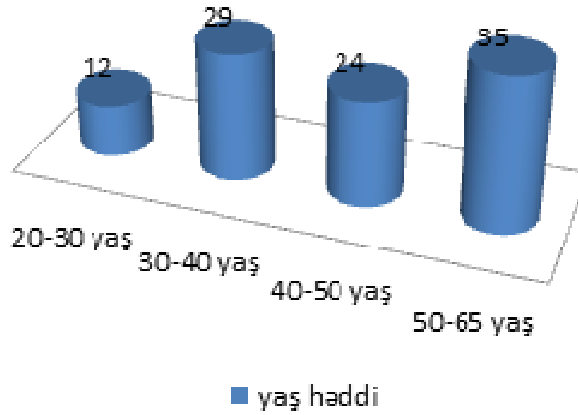
kitabxana, uşaq şöbəsi, 23 kitabxana və 100 nəfər işçi heyəti ilə birlikdə fəaliyyət göstərir. Mərkəzi kitabxanada 32, filial kitabxanalarının hər birində işçi heyətinin sayı 2-dən 5-ə qədər dəyişir.

Gəncə şəhər MKS-də kadrların təhsil potensialı ilk baxışda digər region kitabxanalarından fərqlənir. Məsələn, qeyd etmək olar ki, MKS-də 100 nəfər işçidən 48 nəfər ali - 35 nəfər ali qeyri-ixtisas, 13 nəfər isə ali ixtisas təhsillidir. Orta təhsilli kadrlar isə ali təhsillilərlə müqayisədə elə də yüksək tərkibə malik deyil.

30 nəfər isə qeyri-ixtisas təhsillidir. Ümumi orta təhsilli kadrlar isə 6 nəfərdir. MKS-in ümumilikdə işçi heyətinin təhsil potensialını qiymətləndirsək işçilərin 48 % ali təhsilli, ixtisas aspektindən yanaşdıqda isə cəmi 29 % ixtisasçı kadrdir. MKS-də digər region kitabxanaları ilə müqayisədə ali təhsilli kadrların nisbətən üstünlük təşkil etməsi müsbət hal olsa da 100 nəfər əməkdaşdan cəmi 29 % işçinin ixtisasçı kadr olması (bu hələ tam ali təhsilli demək deyildir) zəif, digər region göstəriciləri ilə müqayisədə isə nisbətən yuxarıdır. Çünki digər bir neçə region MKS-də ali ixtisas təhsillilərlə müqayisədə orta ixtisas təhsilli kadrlar üstünlük təşkil edirdi. Gəncə MKS-də isə ali ixtisas təhsilli kadrlar rəqəm etibarilə orta ixtisasçılardan çox fərqlə geri qalmır və idarəçilikdə ixtisaslı kadrlardan istifadə olunur. Əməkdaşların 65 % isə qeyri-ixtisasçı kadrlardır. Digər mühüm fərq ümumi orta təhsilli kadrların böyük fərqlə azlıq təşkil etməsidir.

Təhlil edilmiş digər məsələ kitabxanaçı kadrların yaş hədləridir. Kitabxanaçı kadrların yaş hədləri də təxminən digər region MKS-də olduğu kimidir. Region MKS-də demək olar ki, bütün yaş kriteriyaları üzrə eyni problemlər mövcuddur. Gəncə rayon MKS-də 100 nəfər işçi heyətindən 20-30 yaş qrupunda 12, 30-40 yaş qrupunda 29 nəfər əməkdaş var. 40-50 yaş qrupunda 24, 50-65 yaş qrupunda 35 nəfər çalışır. 50-65 yaş qrupu ümumilikdə digər yaş qruplarını üstələyir.

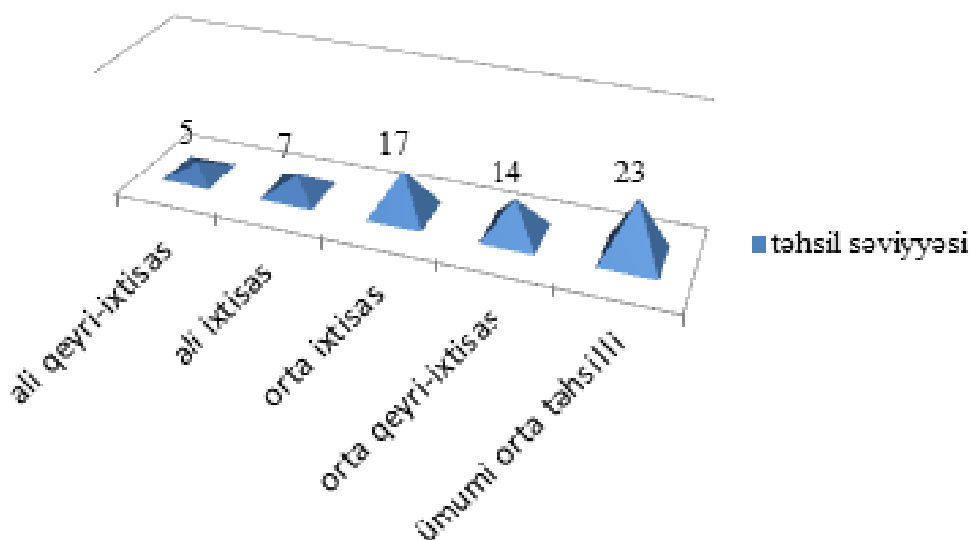

Müqayisəyə daha dəqiq yanaşsaq 20-30 yaş qrupu 100 nəfərlik işçi heyətinin cəmi 12 %-ni təşkil edir. Bu isə müasir gəncliyin bu sahəyə maraq göstərmədiyi mənasını ifadə etməkdədir.

30-40 yaş 29 %, 40-50 yaş 24 %, 50-65 yaş qrupu isə ümumi heyətin 35 %-ni təşkil edir.

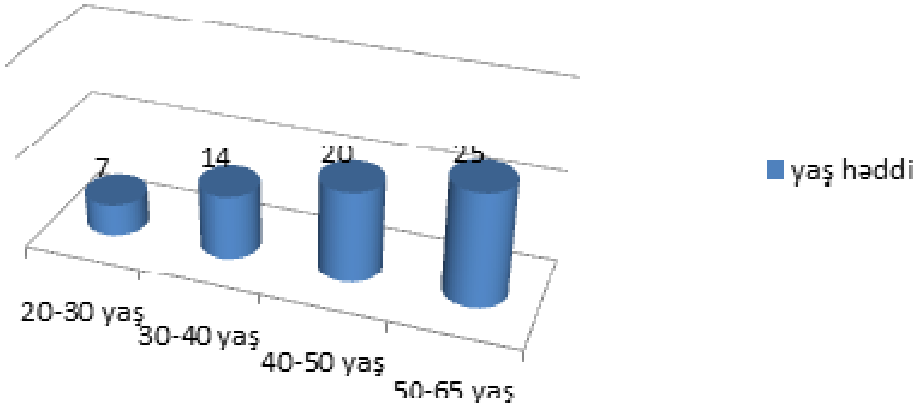
Kitabxanaçı kadrlarına əlaqədar maraqlı olan digər məsələ kitabxanaçı kadrların ixtisas biliklərinin artırılması məqsədilə kitabxanalarda həyata keçirilən işlərdir. Gəncə şəhər MKS-nin əməkdaşları dünyanın qabaqcıl kitabxanalarından – Fransanın Strasburq rəqəmsal kitabxanası ilə 2013-cü ildən əməkdaşlıq edir. Həmçinin kitabxanadan 2 nəfər Rusiyada A.Axmatova adına MKS, Ukraynada B.Çobanzadə adına Mərkəzi Kitabxana, ABŞ konqress və Masacuster ştatının kitabxanasında, Litva, Latviya kitabxanalarında olmuşdurlar və onların iş təcrübəsindən region kitabxanalarının işində istifadə edirlər. MKS-nin əməkdaşları ALİSA kitabxana proqramı ilə əlaqədar keçirilən təlim məşğələlərində iştirak etmişdirlər. Lakin bütün bunlara baxmayaraq 2015-ci ildə Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi tərəfindən kitabxana üzrə aparılan monitorinqin nəticələrində MKS-in mütəxəssisləri üçün ixtisas saatlarının və sırf kitabxanaçılar üçün xüsusi seminarların keçirilməsi təklif olunmuşdur [4].

Tədqiq etdiyimiz digər şəhər MKS-i 1978-ci ildə təşkil edilmiş **Mingəçevir şəhər MKS**-dir. MKS-in əsasını 1956-cı ildə yaradılmış mərkəzi kitabxana və 11 filial kitabxanası təşkil edir [1, s.435]. MKS 66 nəfər işçi heyətinə malikdir. Onlardan 34 nəfər mərkəzi, 2 nəfər M.Ə.Sabir adına 6 saylı kitabxana filialında, digər filialların hər birində 3 nəfər işçi heyəti çalışır. 66 nəfər əməkdaşdan 5 nəfər ali, 7 nəfər ali ixtisas, 17 nəfər orta ixtisas, 14 nəfər orta qeyri-ixtisas, 23 nəfər isə ümumi orta təhsillidir.

Təhsil səviyyələrinə görə ixtisas təhsilli kadrlar bütün şəbəkə çərçivəsində bərabər paylanmamışdır. Əslində statistik göstəricilərə əsasən də bu qeyri-mümkündür. Qeyri-ali ixtisas təhsilli 5 nəfərdən yalnız bir nəfəri A.Şaiq adına 8 saylı kitabxana filialında, 7 nəfər ali ixtisaslı kadrın hamısı mərkəzi kitabxanada, 17 nəfər orta ixtisaslı kadrından 5 nəfəri mərkəzi, 2 filial istisna olmaqla digər 12 nəfər isə filial kitabxanalarında çalışır. Bu göstəriciləri digər region MKS-i ilə müqayisədə normal hesab etmək lazımdır. Çünki Respublika ərazisində elə region MKS-i mövcuddur ki, onlarda filialların böyük əksəriyyətində ümumi orta təhsilli kadrlar fəaliyyət göstərir. Bunlara misal olaraq Daşkəsən, Gədəbəy, Quba, Kürdəmir və s.rayon MKS-ni göstərmək olar. Filialların işçi heyətlərinin təhsil səviyyələrinə nəzər saldıqda filialların payına orta ixtisaslı kadrların düşdüyünü görürük. Onlardan yalnız 2 filial kitabxanasından birində 2 nəfər əməkdaşdan hər ikisinin ümumi orta təhsilli, digər filialda isə 3 nəfərdən ikisi orta qeyri-ixtisas, biri isə ümumi orta təhsillidir. Digər filiallarda isə ən azından bir, yaxud 2 nəfər orta ixtisaslı kadr işləyir.

Kitabxanaçı kadrların yaş hədlərinə görə filiallara nəzər saldıqda Mingəçevir MKS-də də vəziyyət digər region kitabxanalarında olduğu kimidir. 40-50, 50-65 yaş qrupu digər kateqoriyalarla müqayisədə üstündür. Fikrimizi daha dəqiq ifadə edək. 66 nəfər əməkdaşdan 7 nəfər 20-30 yaş qrupuna aiddir ki, bu digər yaş hədləri ilə müqayisədə ən aşağı göstəricidir.

30-40 yaşda 14, 40-50 yaşda 20, 50-65 yaş qrupunda isə 25 nəfər fəaliyyət göstərir. Bu isə Mingəçevir şəhərində gənc kadrların bu sahəyə marağının olmaması, yaxud bizə məlum olmayan digər səbəblə izah oluna bilər. Kadrların yaşlarına görə filiallardakı vəziyyətini təhlil edərkən aydın olur ki, yalnız bir filialda 3 nəfər əməkdaşın hər üçü 50-65 yaş qrupundadır. Digər filiallarda isə vəziyyəti normal hesab etmək olar. Belə ki, digər filial kitabxanalarında müxtəlif yaş qrupundan işçi mövcuddur.

Kitabxanaçı kadrlar üzrə aparılan araşdırmalar zamanı diqqət yetirilən məsələlərdən biri də MKS-də çalışan kitabxana işçilərinin təhsil səviyyələrinin artırılması ilə əlaqədar MKS-lər tərəfindən hansısa tədbirlərin görülmədiyini öyrənmək, həmçinin əməkdaşları həvəsləndirmək məqsədilə onlara müxtəlif təltiflərin təqdim edilməsi ilə peşə fəaliyyətinin qiymətləndirilməsidir.

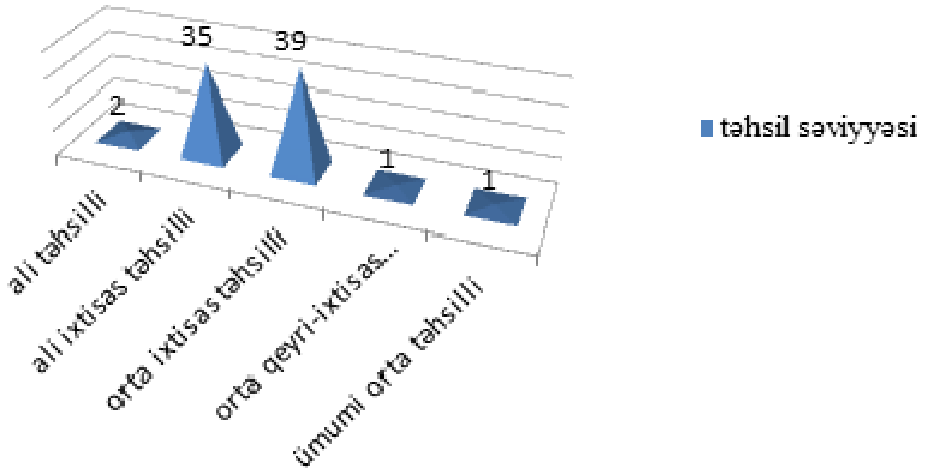
Mingəçevir MKS-in əməkdaşları təhsil səviyyələrinin artırılması üçün ixtisasartırma kurslarında iştirak etmişdirlər. Müxtəlif vaxtlarda ixtisaslı kadrların hazırlanması və onların peşəkarlıq səviyyəsinin artırılması, işçilərə kompüter biliklərini öyrətmək üçün kitabxanada seminar məşğələlər və treyninqlər keçirilir. Milli Kitabxananın “ALISA” proqramının öyrədilməsi ilə bağlı təşkil etdiyi treyninqində 1 əməkdaş iştirak etmişdir [5].

MKS-də həmçinin işçilərin həvəsləndirilməsi və fərqlənməsi üçün təkliflər verilir. Kitabxananın 2 əməkdaşı- direktoru 2008-ci ildə əməkdar mədəniyyət işçisi, 2014-cü ildə komplektləşdirmə şöbəsinin müdiri Mingəçevir Şəhər İcra Hakimiyyəti tərəfindən Fəxri Fərmanla təltif olunmuşdurlar.

Tədqiq etdiyimiz və Respublikamızda kadrlarının təhsil səviyyələrinin üstünlüyünə görə lider hesab edə biləcəyimiz MKS-dən biri, bəlkə də birincisi **Sumqayıt şəhər MKS**-dir. Dövlət kütləvi kitabxanalarını özündə birləşdirən Sumqayıt şəhər Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Sisteminin əsası 1974-cü ildə qoyulmuş və hazırda şəhər MKS-i özündə 10 filial, 1 mərkəz və 1 kitabxana klubunu birləşdirir. MKS-də 78 nəfər əməkdaş fəaliyyət göstərir. 78 nəfərdən 35

nəfər ali ixtisas, 2 nəfər isə ali qeyri-ixtisas təhsillidir. MKS-in digər mühüm fərqli xüsusiyyəti 40 nəfər orta təhsilli kadrından 39 nəfəri orta ixtisaslıdır. Ümumi orta təhsilli yalnız bir nəfərdir.

Sumqayıt şəhər MKS-i ali təhsillilərin sayına görə Bərdə rayon MKS-dən geri qalsa da (Bərdə rayon MKS-də ali təhsilli 43 nəfərdir) ali ixtisas təhsillilərin sayına görə isə əksinə ondan öndə dayanır. Çünki Bərdə rayon MKS-də 43 ali təhsillidən yalnız 15 nəfəri ali ixtisas təhsillidir.

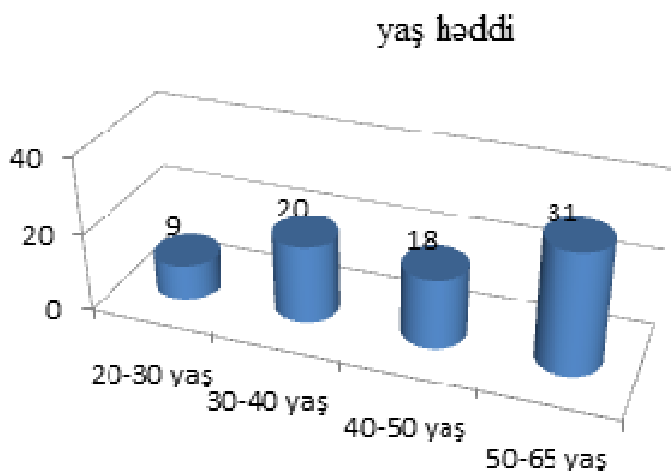

Onların mərkəz və filial kitabxanaları üzrə bölgüsü belədir:

<i>Təhsil səviyyələri</i>	<i>mərkəzi kx/da</i>	<i>filial kx/da</i>
ali təhsilli	1 nəfər	15 nəfər
ali ixtisas təhsilli	21 nəfər	14 nəfər
orta ixtisas təhsilli	16 nəfər	23 nəfər
orta qeyri-ixtisas təhsilli	1 nəfər	0 nəfər
ümumi orta təhsilli	1 nəfər	0 nəfər

Təqdim edilən rəqəmlərə əsasən demək olar ki, Sumqayıt şəhər MKS respublikda filiallarının ümumi işçi heyəti tərkibində ümumi orta, yaxud orta qeyri-ixtisas təhsilli kadrlara təsadüf olunmur ki, bu kimi nəticə respublika üzrə ümumilikdə şəhər və region kitabxanalarında müşahidə edilmir. Lakin Sumqayıt MKS-də kadrların yaş məsələsi digər MKS-dəki vəziyyətlə eynilik

təşkil edir. Belə ki, bu MKS-də də ilk yaş qrupu üzrə əməkdaşlar ümumi işçi qrupunun cəmi 11,53 % təşkil edir. Digər yaş qruplarından 30-40 (20 nəfər), 50-65 (31 nəfər) yaşlılar da nisbətən üstün göstəricilərə malikdir.

Əməkdaşların mərkəz və filiallar üzrə bölgüsü isə belədir:

<i>yaş tərkibi</i>	<i>mərkəzi kx/da</i>	<i>filial kx/da</i>
20-30 yaş	4 nəfər	5 nəfər
30-40 yaş	15 nəfər	5 nəfər
40-50 yaş	8 nəfər	10 nəfər
50-65 yaş	13 nəfər	18 nəfər

Sumqayıt şəhər MKS Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin təşəbbüsü ilə həyata keçirilən müsabiqədə iştirak edərək Respublika kitabxanaları arasında “İlin nümunəvi Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Sistemi” nominasiyasında 2010-cu ilin qalibi olmuşdur [6]. “Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Konsepsiyası”nın 3.4 bəndinin icrasını (Kitabxana və informasiya şəbəkəsinin müasirləşdirilməsi) əsas tutaraq mərkəz və filiallarının bir çoxunda kompüterləşdirilmiş infrastruktur qurulmuş (5, 8, 11, 17 sayılı kitabxana filiallar istisna olmaqla) (5), kitabxana yeni informasiya texnologiyaları, internet və Wi-Fi ilə təchiz edilmişdir. Respublika üzrə aparılmış araşdırmalar nəticəsində məlum olmuşdur ki, hələlik heç bir region MKS-nin nəzdindəki filialların hamısında kompüterləşdirilmiş infrastruktur yaradılmamışdır.

Kitabxana-informasiya sahəsinə dair “Kitabxanalarda İKT istifadə necə olmalıdır?” – diskussiya, “Virtual kitabxana və günümüzün reallıqları” - dəyir-

mi masa, kompyuter biliklərinin öyrədilməsi məqsədilə treninqlər təşkil edilmişdir. MKS-də kitabxana işçilərinin peşə hazırlığının və ixtisas biliklərinin artırılmasına kömək məqsədilə seminarlar, təcrübi məşğələlər və informasiya mədəniyyət saati keçirilir. 2015-ci ildə MKS-in 4 kitabxanaçısı Respublika Mədəniyyət Müəssisələri İşçilərinin Hazırlıq və İxtisasartırma Mərkəzində, C.Cabbarlı adına RGK-da kurs keçmişdir. Kitabxana əməkdaşlarının fəaliyyəti Mədəniyyət Nazirliyi, Sumqayıt şəhər Mədəniyyət İdarəsi və MKS rəhbərliyi tərəfindən fəxri fərmanlar və pul mükafatı ilə qiymətləndirilmişdir.

Nəticə olaraq qeyd etmək olar ki, kitabxanaların fəaliyyətinin dünya səviyyəsinə çıxardılması üçün ilk növbədə kadr siyasətinə diqqət yetirilməlidir. Təsədüfi deyil ki, ali məktəb ocaqları inqilabın yuvası adlandırılmışdır. Bu fikir siyasi mənada səsləndirilsə də, elmi aspektdən də eyni fikri ifadə etmək mümkündür. Çünki cəmiyyətin aparıcı və aktiv qüvvəsi ali təhsil ocaqlarıdır və dövlətin gələcək idarəediciləri məhz ali təhsil müəssisələrində formalaşdırılaraq cəmiyyətə təqdim edilir. Milli, müasir, relevant düşüncə tərzinin formalaşması dinamik inkişafa rəvac verir. Yüksək inkişaf isə fundamental baza təhsilli geniş sosial auditoriyalarda formalaşır. 2015-ci ildə Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi tərəfindən kitabxana üzrə aparılan monitorinqin nəticələrində bütün respublika MKS mütəxəssisləri üçün “ixtisas saatlarının və sırf kitabxanaçılar üçün xüsusi seminarların keçirilməsi”, kitabxana işçilərinin ixtisas biliklərinin artırılması məqsədilə aparıcı kitabxanalarda təcrübə keçirilsin” kimi təklifləri irəli sürülmüşdür.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Kitabxana Ensiklopediyası. Bakı, 2015, 630s.
2. Xələfov A. Heydər Əliyev və Azərbaycanda kitabxana işi. Bakı: Azər nəşr, 2006, 312s.
3. Kitabxana işinə dair rəsmi sənədlər (Qanun və qanun qüvvəli normativ sənədlər toplusu). Bakı, 2015, 200s.
4. 2015-ci il avqust ayının 31-dən etibarən 6 (altı) gün müddətinə Gəncə, Kəlbəcər, Göygöl Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Sistemləri üzrə keçirilmiş monitorinqin hesabatı.
5. 2015-ci il avqust ayının 31-dən etibarən 6 (altı) gün müddətinə Naftalan-Mingəçevir-Yevlax rayon Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Sistemləri üzrə keçirilmiş monitorinqin hesabatı.
6. 2015-ci il oktyabr ayının 12-dən etibarən 6 gün müddətinə Abşeron-Sumqayıt-Qubadlı rayon MKS-i üzrə keçirilmiş monitorinqin hesabatı.
7. Qardaşov R. Kitabxanaçılıq təhsilinin inkişafında kitabxanaçılıq təcrübəsinin rolu // Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya: Elmi-nəzəri, metodik və təcrübi jurnal, 2011, №2(29), s.51-63